

גדר שעיר המשתלח [דפים ס"ג, ס"ו]

העורך

ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים. לחטאת ואיל אחד לעלה: ... וְלִקַּח אֶת שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְנָתַן אֶהָרֶן עַל שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים גְּרִלּוֹת גֹּזְרֵל אֶחָד לַה' וְגֹזְרֵל אֶחָד לְעֹזָאוֹל: ... וְכֹלָה מִכֹּפֶר אֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת הַשְּׂעִיר הַחַי: וְסָמַךְ אֶהָרֶן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר הַחַי, וְהִתְנַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֲתִי הַמִּדְבָּרָה: וְנִשָּׂא הַשְּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשָׁלַח אֶת הַשְּׂעִיר בַּמִּדְבָּר:

פלוני, שאין העושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא לכבודו יעשה עמו, רק הכל נתן לאדון והאדון נותן פרס לעבדו, ושמר זה מצותו ועשה לכבוד האדון כל אשר צוהו...^א.

וכן מצינו שתי דעות אלו בביאור הברייתא שהייתה בגרסת הראשונים בשבועות י"ג [והיא בתוספתא יומא פ"ד ט"ו, ובירושמי סוף יומא]: "חומר בשעיר שהשעיר מכפר מיד ויה"כ אינו מכפר עד שתחשך וחומר ביה"כ מבשעיר שיה"כ מכפר בלא קרבן משא"כ בשעיר שאינו מכפר בלא קרבן." וכתב הרשב"א: "ונ"ל דה"פ דיה"כ בלא שעיר המשתלח, משא"כ בשעיר שאינו מכפר אע"פ שהגרילו עליו אלא א"כ נשתלח, ושילוחו קרי קרבן, לפי ששניהם שוים הקרב בפנים והמשתלח שבפנים קרבן לד' והשני משלח לעזאזל. וא"נ יש לי לפרש שיה"כ מכפר בלא קרבן שעיר הנעשה בפנים משא"כ בשעיר שאינו מכפר אלא א"כ קדם של שם שנעשה בפנים, וזה נ"ל יותר מדקאמר שאין מכפר בלא קרבן ואלו לפי הראשון לא ניחא שאין שלוחו קרוי קרבן." עכ"ל. א"כ נחלקו ב' הפירושים אם שילוחו

מהו גדרו של שעיר המשתלח, האם זהו כעין קרבן אלא שעשייתו בחוץ, או שאין כאן גדרי קרבן כלל? ונפ"מ לדיני קרבן שונים כפי שיתברר להלן.

נראה ששאלה זו תלויה בשאלה מהו מעשה השילוח, כי אם השילוח נחשב 'עבודה' כעין שחיטה או הקרבה כל גדר השעיר יחשב קרבן, ואם אינה עבודה אלא מצווה בלבד מסתבר לומר שגם השעיר אין לו גדרי 'קרבן' כיוון שבסופו של דבר עיקר עניינו הוא השילוח.

מחלוקת כעין זו מצינו באבן עזרא פרשת אחרי מות עה"פ 'גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל [פסוק ח']: "ואמר רב שמואל אף על פי שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם. ואין צריך כי המשתלח איננו קרבן כי לא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו ... עכ"ל.

והסכים הרמב"ן שם עם האב"ע וביאר: "ואין הכוונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה, אבל שתהיה כונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו כך. והמשל בזה, כמי שעשה סעודה לאדון וצוה האדון את האיש העושה הסעודה תן מנה אחת לעבדי

א. אמנם ניתן לדחוק ולומר שאין ליחס לדבריו גדרים הלכתיים אלא מחשבתיים בלבד.

א. הסוגיא בד' ס"ג: [ובתמורה ו]:

א. שחטו בחוץ

בדף ס"ב: "תנו רבנן שני שעירי יום הכיפורים ששחטן בחוץ עד שלא הגריל עליהן חייב על שנייהם¹ משהגריל עליהן חייב על של שם ופטור על של עזאזל." ובגמ' שם ס"ג. "אמר מר משהגריל עליהן חייב על של שם ופטור על של עזאזל, תנו רבנן 'איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' אי קרבן שומע אני אפילו קדשי בדיק הבית שנקראו קרבן כענין שנאמר 'ונקרב את קרבן ה' תלמוד לומר 'ואל פתח אהל מועד לא הביאו' כל הראוי לפתח אהל מועד חייב עליו בחוץ כל שאינו ראוי לפתח אהל מועד אין חייבין עליו בחוץ, אוציא אלו שאין ראויין לפתח אהל מועד ולא אוציא פרת חטאת ושעיר המשתלח שהוא ראוי לבוא אל פתח אהל מועד תלמוד לומר 'לה' מי שמיוחדין לה' יצאו אלו שאין מיוחדין לשם" פשט הסוגיא שגם אחרי הגרלה קרוי 'קרבן'

נקרא קרבן או לא. [וסברת התי' הראשון דשעיר המשתלח הוא המכפר על כל העבירות ולא שעיר הפנימי אף שהוא תלוי בו, מאידך קשה לפי' זה דהא קיי"ל שאין השילוח מעכב²].

[בתוס' הרא"ש שם כתב "דעבר סמוך לשקיעת החמה - אבל לאחר שילוח השעיר לא מצי למימר שהרי הוא מכפר כל היום, אע"ג דאמרינן לעיל שאין הקרבנות מכפרין על עבירות שאחר הקרבנות שאני שעיר המשתלח דכתיב ביה כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם משמע שכל היום מכפר, וגם שעיר המשתלח לאו קרבן הוי, א"נ כפרה גמורה אינו מכפר אה"כ אבל קצת מכפר" עכ"ל. בתי' הראשון סבר שאינו קרבן וע"כ מכפר כל היום כי הוא ממעשי היום. ובתי' השני משמע הוא קרבן ולכן אינו מכפר כפרה גמורה אה"כ, אלא רק 'מכפר קצת'].

בפרק ו' דיומא דנה הגמרא בכמה סוגיות הנוגעות לשעיר המשתלח ונראה שמתוכן מתברר אם שעיר המשתלח הוא 'קרבן' או לא:

- ב. בחסדי דוד על התוספתא העיר שמדובר כשיש שעיר המשתלח הוא המכפר וכשאין אף אם אבד ונפסל יוה"כ מכפר - העירני ר"י סולברג נ"י.
- ג. הגמרא דנה באריכות מדוע חייב שחוי"ח על השעירים קודם ההגרלה. ובגדר שעה"מ קודם הגרלה, מרש"י ס"ג. ד"ה 'האי לא בעי עקירה' משמע ששם עליהם רק אינו מבורר מי לה' ומי לעזאזל. ובתו"י על המשנה ד"ה 'יקח זוג לשני' משמע שאין עליהם את שם עד שעת הגרלה וכן בתירוץ הראשון בתוד"ה 'חוץ' זבחים ק"י. וכן נקטו החזו"א [קכ"ח ב'] והמקד"ד, שנתקשו איך ניתן לעשותם שעיר הנעשה בחוץ הלא למדנו בשבועות שא"א לשנות משעיר פנימי לשעיר חיצון. [אמנם ניתן לחלק שלפני הגרלה כיוון דלא נגמר שמו לפנימי אכתי ראוי לשעיר הנעשה בחוץ, ע' בזה בדברי המקד"ד כ"ד ג']. והריטב"א תירץ את שאלת התו"י במשנה שכשמת אחד לפני הגרלה יעשו אותו שעיר חיצון: "שאין מצות לקיחה כאחת [חשובה] כל כך לערב עליו את השורה כל כך. " משמע שסבר ששם עליהם כרש"י. וכן נקט בפשטות הרידב"ז על הירושלמי [פי"ד ה"א ד"ה 'מאי כדון'] ועוד אחרונים. ואכמ"ל.

לוידי שאז 'ראוי לפתח אהל מועד' לעניין וידוי אך אינו ראוי 'לה'. והברייתא ביומא ס"ב: היא קודם הגרלה דאכתי ראוי השעיר גם להקרבה כשעיר חיצון וקרינן ביה לה. והמשנה בזבחים קי"ב היא לאחר הוידוי שאז גם אינו 'ראוי לפתח אהל מועד'.

אמנם רש"י בסוגיין [ס"ג: ד"ה 'ולא אוציא פרת חטאת'] ביאר 'ראוי לפתח א"מ להגריל ולהתוודות' משמע שהברייתא עוסקת גם לפני ההגרלה [והעיר ע"כ בגליון הש"ס]. ובתו"י ד"ה 'עד שלא הגריל' בביאורו האחרון משמע ש'ראוי לאהל מועד' פירושו שיתכן שיהיה שעיר פנימי, ולכן קודם הגרלה חייב עליו, אמנם 'לה' אין [וצ"ע מדוע להיות פנימי אינו לה] אלא כשראוי לשעיר חיצון, והברייתא בס"ב היא כשלא הפרישו שעיר חיצון.

א"כ ג' הסברים מציינו ל'ראוי לאהל מועד' – לתוס' הוידוי, לרש"י 'להגריל ולהתוודות' [ונשאר קשה מהסוגיא בזבחים]. לתו"י ראוי להיות 'פנימי'.

לפי גירסתנו שם ולביאורים הנ"ל, שאלת הגמרא בזבחים קי"ג: הייתה על המיעוט מ'פתח א"מ' במשנה, לעומת הצורך בלימוד מ'לה' בברייתא, אך אין סתירה בדין כי בין לברייתא ובין למשנה אין שחור"ח בשעה"מ, וכן למסקנה אין הבדל דיני בין קודם וידוי ובין אחריו. וקשה [וכן שאל התו"י הנ"ל] דסו"ס ניתן למעט שעה"מ משחור"ח מ'לה' בלבד?

עוד יש לבאר מה פירוש 'אינו מיוחד לה': הר"ח ביאר "יצאו אלו שאין מיוחדין לה' אלא פרה למי נידה ושעיר לעזאזל". משמע שעצם זה שהתורה אמרה 'גורל אחד לה'

[אמנם בזה גם קדשי בה"ב קרויים קרבן] 'וראוי לבא אל פתח אהל מועד' אך אינו 'מיוחד לה', וע"כ אין חייב על שחיטתו בחוץ.

ויש לבאר מהו 'ראוי לפתח א"מ' שאחרי ההגרלה?

בריש פרק 'פרת חטאת' [זבחים קי"ב] שנינו: "פרת חטאת ששרפה חוץ מגתה וכן שעיר המשתלח שהקריב בחוץ פטור שנאמר 'ואל פתח אהל מועד לא הביאו' כל שאין ראוי לבא אל פתח אהל מועד אין חייבין עליו". משמע ששעה"מ אינו 'ראוי לפתח אהל מועד'. הגמ' שם [קי"ג:]: שואלת מהברייתא בסוגיין ס"ג: "ורמינהי או קרבן שומע אני אפילו קדשי בדיק הבית שנקראו קרבן שנאמר 'ונקרב את קרבן ה' ת"ל 'ואל פתח אהל מועד לא הביאו' מי שראוי לבא באהל מועד, יצאו קדשי בדיק הבית שאינן ראויין. אוציא את אלו שאינן ראויין ולא אוציא את שעיר המשתלח שהוא ראוי לבא אל פתח אהל מועד, ת"ל לה' להוציא שעיר המשתלח שאינו מיוחד לה". ומתרצת הגמ': "לא קשיא כאן קודם הגרלה כאן לאחר הגרלה. אחר הגרלה נמי האיכא וידוי, אלא אמר רב מני לא קשיא כאן קודם וידוי כאן לאחר וידוי".

למסקנת הגמרא שם עולה שהברייתא עוסקת לפני ההגרלה והוידוי ואז אמנם 'ראוי לפתח אהל מועד' אך אינו 'לה'. ואם כן גם קודם הגרלה אין בו דין שחוטי חוץ, וקשה כי בברייתא בד' ס"ב: הנ"ל מפורש שחייב על שחור"ח לפני ההגרלה?

תוס' שם ובתמורה ו: ביארו ע"פ המסקנה שם, שהברייתא שם אינה אלא בין הגרלה

ד. ודוחק לבאר ברש"י שגם אח"כ נחשב 'ראוי לפתח א"מ' כיוון שהיה שייך לכך בוידוי והגרלה, כי א"כ סותר הגמ' בזבחים, וכן רש"י שם מפורש 'דקרי ליה ראוי ועתיד ליכנס להגריל ולהתוודות'.

והמשנה שפורטת מ'אל פתח אהל מועד' היא לאחר הוידוי. עפ"י לא קשה מהברייתא בסוגיין ס"ב: שחייבה עד ההגלה [וגם עד הוידוי], וכן מובן לפי מדוע הגמ' בזבחים לא שאלה 'ולה' להוציא הוא" [כפי שאלה בסוגיין ובתמורה].

מהרמב"ם עולה שלגמ' בזבחים [ולמסקנה להלכה] שעה"מ נחשב 'לה' [ולרגמ"ה יבואר שזהו 'קרבן'], ומה שאין בו דין שחור"ח הוא דין פרטי שאין בו 'אל פתח א"מ'.

בחינושי הגרי"ז זבחים קי"ג: הביא בשם אביו הר"ח הלוי שלרמב"ם יש לשעה"מ דין 'קרבן' עד הוידוי ואח"כ פקע ממנו שם קרבן^ה. אמנם הוא עצמו אומר שם שאין ראייה מדין שחור"ח, כיוון שמה שאין בו דין שחור"ח הוא בגלל שאחר הוידוי אינו 'אל פתח אהל מועד'.

ובעניי לא הבנתי דבריו, דאם אין לו שם של 'לה' אחר הוידוי מדוע הוצרכנו למעט מ'אל פתח אהל מועד' [והביאו הרמב"ם שם בפ"ט ה"ז], ואדרבא משמע שיש לו שם של 'לה' בעצמו גם לאחר הוידוי, אלא שיש בו חסרון אחר שאינו 'אל פתח אהל מועד' בלבד! ולכאורה דברי הרמב"ם הנ"ל 'שהרי אינו ראוי לבוא לפני השם', פירושו שאינו 'אל פתח אהל מועד' ולא שאינו 'לה'. [אולי הר"ח הלוי סובר שלשון הרמב"ם 'ראוי לבוא לפני ה' ולא נקט 'אל פתח אהל מועד', מורה שכשאינו 'אל פתח אהל מועד' גם אינו 'לה' יותר וצ"ב].

וגורל אחד לעזאזל', לכן אינו לה'. רבינו אליקים כתב "שמיוחדין – שכל מעשיהם היה בעזרה... ושעיר המשתלח מיתתו חוץ לעזרה" עכ"ל. ושניהם לא נקטו שאינו מוקרב!

לעומתם הרגמ"ה בתמורה ו: ביאר "שאינו מיוחדים להקרבה".

נראה אפוא שהר"ח והרבינו אליקים סברי שאף ששעה"מ הוא 'קרבן' אין בו דין של שחור"ח, והרגמ"ה סובר שמשמעות הדבר שאינו קרבן. [אמנם דעת הרגמ"ה בתמורה עוד תתברר בהמשך].

בין כך ובין כך משמע שלשעה"מ אין כלל שם של 'לה' ולכן אין בו חיוב של שחור"ח משעה שחל עליו שם של שעיר המשתלח. וא"כ צריך לומר שקודם הגולה אין לו כלל שם של שעיר המשתלח.

הרמב"ם בהל' מעה"ק פי"ח הי"א: "שני שעירי יום הכפורים ששחטם בחוץ אם עד שלא התודה עליהם חייב כרת על שניהן הואיל וראויין לבוא לפני השם לוידוי ואם אחר שהתודה פטור על המשתלח שהרי אינו ראוי לבוא לפני השם. עכ"ל.

הראב"ד שביאר כראשונים לעיל את הסוגיא בזבחים תמה על הרמב"ם. וביארו הנו"כ שמוכרחים לומר שהרמב"ם גרס בברייתא בזבחים "תלמוד לומר לה' לרבנות שעיר המשתלח", ושאלת הגמ' היא שהברייתא שמחייבת שחור"ח בשעה"מ סותרת לדין המשנה שפורטת, ותשובת הגמ' במסקנה שהברייתא שמחייבת מ'לה' היא עד הוידוי,

ה. מעין סיעתא לר"ח הלוי ניתן להביא מדברי הרמב"ן על התורה הנ"ל שכתב "והמשל בזה, כמי שעשה סעודה לאדון וצוה האדון את האיש העושה הסעודה תן מנה אחת לעבדי פלוני וכו" עכ"ל, דהיינו שאנו מביאים את השעיר לפני ה' והוא קרבן ואז אחר הוידוי הצווי לשלחו והאדון ב"ה בתתו מתנה לעבדו הפקיע ממנו שם קרבן.

ו. ע' מרכה"מ כאן שביאר ברמב"ם שהעלאה [פיי"ט] נלמד מ'אל פתח' ושחיטה מ'לה", ולפי"ז נראה כגרי"ז והר"ח הלוי שאחרי וידוי אינו 'לה'.

והכא מענינא דקרא התם ד'אל פתח' לרבות 'לה' להוציא הכא ד'אשה' להוציא 'לה' לרבות.

ובתמורה ו: גבי בעל מום: "אמר מר אם בל תשחטו הרי אמור למטה, היכן אמור דתניא 'עורת או שבור או חרוץ או יבלת לא תקריבו' מה ת"ל אם בל תקדישו הרי כבר אמור למעלה אלא מה ת"ל 'בל תקריבו', בל תשחטו. 'ואשה לא תתנו מהם' אלו אשים, אין לי אלא כולן מקצתן מנין ת"ל 'מהם' זריקת דמים מנין ת"ל 'על המזבח', 'לה' לרבות שעיר המשתלח. ולה' לרבות הוא, והתניא אי קרבן שומע אני אף קדשי בדק הבית שנקראו קרבן כענין שנאמר 'ונקרב את קרבן ה' ת"ל 'ואל פתח אהל מועד וגו' הראוי לפתח אהל מועד חייבין עליו משום שחוטאי חוץ שאין ראוי לפתח אהל מועד אין חייבין עליו משום שוחטי חוץ, אוציא אני את אלו ולא אוציא פרת חטאת ושעיר המשתלח שהן ראויין לפתח אהל מועד, ת"ל 'לה' מי שמיוחדין לה' יצאו אלו שאין מיוחדין לה'. אמר רבא התם מענינא דקרא ואל פתח לרבות לה' להוציא הכא דאשה להוציא לה' לרבות"

הר"ח בסוגיין ביאר: "הכא דמשמע 'קרבן' להוציא שעיר המשתלח שאינו קרבן, הייתי אומר קדוש במחוזו, בא 'לה' לרבות שלא יהיה קדוש במחוזו". עכ"ל. מלשוננו משמע שפשוט ששעה"מ אינו 'קרבן' אלא שיש רבוי 'לה' אע"פ שאינו 'קרבן'. ובמאירי: "שעיר המשתלח אף על פי שאינו בר קרבן מ"מ חסרון זמן פוסל בו... ולא עוד אלא אפילו במקום שאין צריך הגרלה חסרון זמן פוסל בו מכת המקרא שנאמר במחוסר זמן לקרבן אשה לד' ודרשו בו לד' לרבות שעיר

העולה מהאמור: בסוגיין ובתמורה ו: ולרוב המפרשים גם בזבחים קי"ג: ממועט שעה"מ מדין שחו"ח כיון שאינו 'לה' – ולביאור הרגמ"ה בתמורה פירושו שאינו מיוחד להקרבה, וקודם ההגרלה הוא ראוי להקרבה בפנים וע"כ יתחייבו עליו בחוץ [גם אם מעלה את ב' השעירים בחוץ יהיה חייב שניים]. אמנם לר"ח ולרבינו אליקים 'אינו מיוחד לה' אין פירושו שאינו מוקרב, אלא שהוא סו"ס בחוץ [ולכאורה זו סברא בפנ"ע שלא שייך לחייב בחוץ על מה שסו"ס יהיה בחוץ] ולעזאזל, וקודם הגורל חיובו משום שראוי לשעיר החיצון בלבד. לרמב"ם, הסוגיא בזבחים סוברת ששעה"מ הוא כן לה', ולכן יש עליו חיוב שחו"ח כל עוד שיש לו תפקיד בפנים 'לפני ה'". לדעת הר"ח הלוי המובא בחי' הגרי"ז יש לו שם של קרבן עד הודיו ולא אח"כ, אך אינו מוכרח מדין זה. וכאמור יש מקום גם לדייק להיפך שיש לו שם של 'לה' גם אחרי ההגרלה.

ונראה שקשה לברר משחו"ח מה מעמדו של שעה"מ, דמחד היתה הו"א שאף בקבה"ב יהיה דין שחו"ח שקרויין 'קרבן', ומאידך 'לה' אינו מבורר שהוא הגדרה אם הוא קרבן או לא [וגם לשון הרגמ"ה אינה מוכרחת כי ניתן לבאר שאינו לה' פירושו שאינו עולה ע"ג מזבח, ולא שאינו מוגדר כלל כקרבן].

ב. הלימוד למחוסר זמן ובעל מום.

המשך הסוגיא בד' ס"ג: 'ו'לה' להוציא הוא, ורמינהו 'ירצה לקרבן אשה לה' אלו אישים, מנין שלא יקדישנו מחוסר זמן תלמוד לומר 'קרבן לה' לרבות שעיר המשתלח. אמר רבא התם מענינא דקרא

ז. וכן דקדק הרי"ד אילן שליט"א בהערות על הרי"ח [הע' 15] והאריך ליישב הכל על דעת הר"ח הלוי הנ"ל.

א"א להיות אחד מהן מחו"ז. עכ"ל. ובאותה דרך כתב גם בתמורה וסיים "על כרחיך תרוויחו בעינין תמימין וקרא למה לי." עכ"ל. מפורש ברש"י שאפילו לפני הגורל לולא הלימוד אין צורך בעצם שיהיה תם ואחר זמנו, ואינו נצרך אלא בגלל שיתכן שיהיה שעיר פנימי. וכ"כ הר"ח בסוגיין "דלא ידיעינן באיזה מהן יעלה הגורל לה." עכ"ל.

לפי"ז מובנת תשובת הגמ' "אמר רב יוסף הא מני ר"ש היא דתניא מת אחד מהן מביא חברו שלא בהגלה דברי ר' שמעון" – וכיוון שלא בעינין הגרלה א"צ שיהיה ראוי לשם'.

בתמורה הייתה גירסא ששאלה על תירוץ זה: "אימור דשמעת ליה לר"ש דלא בעי הגרלה דלא בעינין גופו דשני דחזי מי אמר." כלומר גם לולא הלימוד של 'לה' פשוט שצריך ראוי לשם' גם אם בפועל לא צריך הגרלה. רש"י שלל גירסה זו [וכמו בסוגיין] והתירוץ שבאו אח"כ אינם בגלל חלישות התירוץ הראשון. אך הרגמ"ה והשטמ"ק בשם הגיליון גרסו כך. ולפי"ז מסקנת הגמ' היא דבעינין ראוי לשם לא בגלל החשש שיעלה הגורל אלא צורך עצמי ששעה"מ יהיה ראוי לשם. ובסברת הדבר משמע שלפחות עד הוידוי יש לו גדרי קרבן, וכן מפורש ברגמ"ה שם.

ע"פ גירסא זו גם דחו את תירוץ "כגון שהומם וחיללו על אחר": "מתקיף לה רבינא וכי קא מעיילת לאחר לא תחת ראשון קא מעיילת וכו'" – א"כ אף שמוקדש לאחר ההגלה

המשתלח. עכ"ל. וצ"ב הלשון 'אינו בר קרבן' אם פירושו שאינו קרבן כלל או שכוונתו שאינו בר הקרבה [וע"כ נוספה המילה 'בר'].

רש"י ד"ה 'לה' לרבו' ביאר: 'למדרש לה' כל דלה.' עכ"ל. משמע שאינו כקרבן אך סו"ס כלול בכל דלה"י שאינו אלא מתנה בעלמא. אמנם אין הכרח לכך כיוון שאינו אלא מפרש את 'הכא דאשה להוציא' וכפי שביאר רש"י בד"ה 'הכא דאשה' 'שהרי אינו עולה לאישים' ובבחינה זו מבאר 'שאינו קרבן' ופירושו כשאר קרבנות.

לעומתם הרגמ"ה בתמורה מבאר את מסקנת הלימוד מלה': "שמע מינה מאי אשים^ט דקא מרבי דמרצין כאישים לשם, אסור בבעל מום, ושעיר המשתלח נימי מרצה הוא לעזאזל כאישים להשם הלכך בעינין תם." עכ"ל. ואף שפירש לעיל שאינן מיוחדין לה' 'שאינן מיוחדין להקרבה', אבל מרצה כקרבנות. ומשמע שאינו מוקרב על המזבח אך יש בו כגדרי קרבנות [עכ"פ אחרי הלימוד לה'].

ג. אין הגורל קובע אלא בראוי לשם.

גם בסוגיין גבי מחו"ז וגם בסוגיא בתמורה גבי בעל מום, שואלת הגמ': "טעמא דרבי רחמנא הא לא רבי הו"א שעיר המשתלח קדוש במחו"ז [ובעל מום], והא אין הגורל קובע אלא בראוי לשם?"

ובביאור השאלה אומר רש"י: "והא אין הגורל קובע – לשם אלא את הראוי לשם וכיוון דלא ידע על איזה מהן יעלה הגורל

ח. מתאים להסבר הרמב"ן עה"ת שלעיל שסו"ס זו מתנה מאת המלך ובציוויו.

ט. אולי צ"ל 'אשה'.

י. אמנם בחולין ק"מ. ד"ה 'אף בחוץ' כתב רש"י: "שעיר המשתלח דאסור במום דבעי ראוי לשם שבאיזה שיפול הגורל לשם יהיה ראוי למזבח:" קצת משמע שזהו פסול עצמי אך עדיין משמע שזה רק מחמת שהגורל צריך לחול עליו.

לצוק דהיינו הקרבתו". עכ"ל. מפורש בדבריו ששילוחו לצוק הוא 'הקרבתו' משמע שיש לו גדרי קרבן. אלא שיש לשאול מדוע פשוט לגמרא שקודם ההגלה והוידוי בעינין תם כקרבנות, ואחר ההגלה צריך את הלימוד של 'לה' גם על עצם הדיחוי? [ולכאורה לשיטת הגליון היה ניתן לתרץ שכל הלימוד לא נצרך אלא לאיסור הקדשתו ולא לדחייתו? אמנם לפי המבואר זה לא כ"כ קשה דעל הצד שהוא כקרבן שני האיסורים תלויים זה בזה].

ונראה שהיסוד שאמר הגליון: "שלחו לצוק דהיינו הקרבתו" הוא מה שהגמרא מסיקה "דחייתו לצוק זו היא שחיטתו" [וכך עולה מדברי הגרי"ז שתמה על כך]. בימא הגירסא בתירוץ האחרון: "אמר רבא כגון... ושחט אמו ביוה"כ" ונאסר משום אותו ואת בנו. ואח"כ שואלת הגמ' "וכי האי גוונא מי אסיר והא לאו שחיטה היא", ומתרצת "הא אמרי במערבא דחייתו לצוק זוהי שחיטתו". וצריך ביאור אם 'דחייתו לצוק זוהי שחיטתו' מדוע צריך לימוד של 'לה' לרבות? דע"פ גירסתנו משמע שלא את הדין של 'דחייתו לצוק זוהי שחיטתו' למדנו, אלא הייתה הו"א שמותר למרות שזו שחיטה. וכך משמע שסבר התוס' בד"ה 'דחייתו' שסבר שגם בעריפת עגלה יאסר משום אותו ואת בנו."י

עדיין פשיטא שצריך להיות תם, וכנ"ל. הגרי"ז בתמורה מבאר את השטמ"ק ע"פ הסוגיא בחולין י"א: "אתיא [דין רוב] משעיר המשתלח דרחמנא אמר 'ולקח את שני השעירים' שיהיו שניהם שוים וליחוש דילמא חד מינייהו טריפה הוא אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא, וכי תימא מאי נפקא לן מינה הא אין גורל קובע לעזאזל אלא בדבר הראוי לשם. וכי תימא דבדקינן ליה והתנן 'לא היה מגיע למחצית ההר עד שנעשה אברים אברים'. "משמע שיש גדר עצמי"י שיהיו שניהם שווים, ואף אם מתברר למפרע שהשעה"מ הוא הטריפה פסול [ואף שברור לנו ששעיר הפנימי אינו טריפה!]. ומבאר הגרי"ז שלכן גם פסול בע"מ ומחוי"ז [שאינו בן ח' ימים]. אך תמה על כך שתי תמיהות א. אם זהו פסול מיוחד שאינו שווה לשעיר הפנימי מדוע מהני פדיון, דלכאורה אינו שונה מטריפה שאין בה פדיון. ב. קושיית הגמ' מדוע צריך 'לה' תמוהה כי מדין שווים למדנו רק את פסולו אך מנ"ל איסור הקדשתו. אמנם אם נבאר ששעה"מ יש לו גדרי קרבן ממש [ואולי נלמד זאת מ'ולקח את שני השעירים' שיהיו שניהם שווים!] מתורצות שתי השאלות"ב.

ד.

ומפורש הדבר בהמשך דברי השיטה בשם הגליון, שתמה על תירוץ הגמ' כגון "שהומם וחיללו על חברו": "לימא שהומם ושלחו

יא. אמנם רש"י שם ביאר 'שהרי בשעת הגורל אין ידוע איזה יעלה לשם הלכך שמעינן ממילא דטריפה לא מייתנין'. עכ"ל. משמע שאין זה גדר עצמי. אמנם אי אפשר לומר שזו רק בעיה חיצונית, כלומר רק שאיננו יודעין מי הוא, דא"כ מדוע דנה הגמ' על בדיקת שעיר המשתלח, די בכך שהפנימי אינו בע"מ, על כרחנו שמענו מכאן שטריפה בשעה"מ גם אם יתברר שהוא שעה"מ ושעיר הפנימי תם – פסול, וא"כ גם לרש"י בסופו של דבר זהו פסול בעצם, וכל הדיון הוא רק על סיבת הפסול.

יב. וצ"ע דהגרי"ז גופיה נקט בשם אביו הר"ח הלוי דעד הוידוי הוא 'קרבן'.

יג. ובשו"ת שרידי אש ח"א סימן נ"ג מבאר שהצורך בלימוד הוא על הפסול העצמי של מחוי"ז ולא על עצם המעשה שהיה פשוט לתוס' שעובר בו על אותו ואת בנו.

קרבן גמור וממילא שפיר י"ל דדחייתו היא שחיטתו והוי כמו מליקת עוף. משא"כ בע"ע, שאין העגלה קרבן כלל אלא שהתורה אמרה שבתור עונש על הרציחה. עכ"ל.

אמנם לכאורה עיקר החילוק לר"ת הוא בין 'הכשר מצוה' לבין 'כפרת חטא', ואף שהשווה למליקה ושחיטה עיקר ההשוואה היא לבאר את חילוקו בין מעשה מכשיר למעשה כפרה בעצמותו, ולא לומר שהוי קרבן. אך סו"ס מה שהחשיב דחייה לצוק כמעשה הכשר הוא חידוש, דלכאורה מאי שנא מע"ע שזהו סוף מצוותה וכפרתה, גם בשעיר היינו אומרים שהדחיה היא סוף הכפרה? על כורחנו צריך לומר כשרידי אש שר"ת סובר שהדחייה היא 'עבודה' הנעשית בשעיר [ועיקר הכפרה הוא הוידוי].

העולה מהאמור עד כאן: לרש"י ולר"ח משמע שאין גדר של 'קרבן' כלל לשעה"מ ועל כן אין מקום לשאול על הקדשה שאינה בדרך של הגרלה [שבה הצורך בראוי לשם הוא כדי שתהיה משמעות להגרלה בלבד], ולשיטתם אין כלל מקום לאיסור הקדשה במחוז"ז [אותו ואת בנו] ולכן א"א לגרוס את התירוץ של מחוז"ז בסוגיא בתמורה שעוסקת באיסור הקדשה של בע"מ [כמבואר ברש"י שם], ורק בסוגיין שעסקה במחוז"ז היה מקום לתירוץ זה. לשיטתם, עפ"י הגירסא בסוגיין, גם אחר הלימוד של 'לה' שלימד על מחוז"ז ועל בע"מ, אלו דינים מיוחדים אך אינם מגדירים את שעה"מ כקרבן. ו'דחייתו לצוק זוהי שחיטתו היינו כיוון שנעשית בו מצוותו ולא בגלל הלימוד. [ועפ"י מובנת גם שאלת התוס' לגבי אותו ואת בנו בעגלה ערופה ושור הנסקל!]

לגיליון בשיטה, גם בה"א סברו שיש גדר של קרבן לפני הגרלה דבעינן "דאין הגורל קובע אלא בראוי לה" שהוא דין עצמי.

הר"ח ביאר: "סד"א כבר נתקדש וישתלח קמ"ל דלא. עכ"ל. לכאורה הה"א היא כעין 'עשה דוחה לא תעשה', וממועט מלה. אמנם ברגמ"ה בתמורה כתב: "סד"א בנה שהוא לצורך עזאזל לאו בר שחיטה היא ולא ליתסר מיתתו בעזאזל משום איסור אותו ואת בנו... קמ"ל לה' לרבות אסור. דאמרי במערבא דחייתו לצוק זוהי שחיטתו. עכ"ל. וכן משמע בשטמ"ק שם: "דסד"א עזאזל לאו שחיטה היא קמ"ל". עכ"ל.

ולפי"ז נראה שלדעת הגליון הלימוד מלה' ש'דחייתו זוהי שחיטתו' פירושו שדחייתו היינו הקרבתו – כמו קרבן. וגם לתירוצים האחרים נצרך 'לה' ללמד שדחייתו לצוק זוהי הקרבתו ולכן אסור להקדישו בעל מום. [וכן משמעות הרגמ"ה הנ"ל "ושעיר המשתלח נמי מרצה לה' כאישים".]

בספר הישר [תשובה נ"ב] לר"ת חולק על תוס' בסוגיין שהשווה לעגלה ערופה, ומבאר: "ואם בא לחלוק בין הפרקים [יכול] לתת חילוק בין דחיית צוק שהוא הכשר מצוה לעריפת עגלה שהיא לכפרת חטא שאע"פ שעריפתה מטהרתה מידי נבלה אפילו הכי עריפתה שהיא מצוה הבאה על חטא אינה דומה לדחיית צוק. דדחיית צוק הוי כשחיטת עולת קדשים דאסורה באכילה וכמליקת עוף דמותר באכילה. הלכך חשוב דחיית צוק שחיטה דאם שחט המוכר את אמו אסור לדחותו לצוק דהוי הכשרו כמליקת עולת העוף. עכ"ל. לכאורה השווה דחייה לצוק לשחיטת עולה ומליקת העוף, ולמדנו שהיא נחשבת עבודה בקרבן. וכן הסיק ה'שרידי אש' [ח"א נ"ג]: "ודבריו מבוארים דשעיר המשתלח הוא כקרבן לכל דבר, דילפינן מקרא שיהי' שניהם שווין במראה ובקומה ובדמים ובלקחתן כאחד וכן בעינן שיהי' ראוי לשם וע"כ יש בו דין

ובמסקנה למדנו מ'לה' שדחייתו לצוק זוהי הקרבתו. וכן משמעות ספר הישר שיש כאן גדר של 'קרבן' ועבודה הנעשית בו [ויתכן שידענו קודם הלימוד?]

וברגמ"ה יש להסתפק במסקנה האם מה שכתב: "ושעיר המשתלח נמי מרצה לה' כאישים" משמעותו שהוא כקרבן ממש או שזהו לימוד רק לעניין בע"מ, כי לשונו במסקנת הסוגיא לגבי מחו"ז "קמ"ל דאסור", ואם היה קרבן ממש היה לו לומר שפסול, אך מאידך ניתן לומר שכיוון שאין דחייתו לצוק מעכבת לא שייך לומר בזה פסול.

ב. הסוגיא בד' ס"ו [ובכריתות י"ד]:

א. זר

בדף ס"ו ת"ר איש להכשיר את הזר... פשיטא מהו דתימא כפרה כתיבא ביה קמ"ל".

משאלת הגמ' 'פשיטא' משמע לכאורה שאין השילוח עבודה, וממילא משמע שאינו כקרבן. אך אין הכרח בכך כיוון שרק עבודות בתוך העזרה אסורות בזר, אך בחוץ גם זר כשר וכדמצינו בבמה שעבודה כשרה בזר"י [זבחים ק"ח]. [וכן ניתן לומר שעבודה שאינה נעשית ע"י כה"ג ביום הכיפורים שזו זרים לכהנים בכך].

תירוץ הגמ' 'כפרה כתיב ביה', לכאורה מורה שלולא הלימוד הו"א שכיוון ש'כפרה כתיבא ביה' דחייתו היא 'עבודה' וכקרבן ולכן צריך מיעוט. וכך מבאר הגרי"ז [בזבחים ק"ג]: שכיוון שעד הוידוי הייתה בו כפרה נחשב כקרבן והו"א שגם ממשיך להיות כך. והוסיף וביאר שם שלמדנו מ'איש' להכשיר את הזר

ב. שבת

"עתי אפילו בשבת. למאי הילכתא אר"ש שאם היה חולה מרכיבו על כתפו... אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליוה"כ".

בכריתות י"ד. "דתניא 'ושלח ביד איש עתי'... ואפי' בשבת, 'עתי' במזומן. קתני 'עתי' אפילו בשבת. אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום הכפורים, ממאי שאני שעיר המשתלח דהכשירו ביום הכפורים בכך אלא דרפרם ברותא היא."

מסקנת הסוגיא שם היא שאף שהותר ביום הכיפורים לא היינו מתירים בשבת לולא הלימוד של 'עתי'. אם השילוח הוא 'עבודה' ושעה"מ הוא קרבן, לכאורה ניתן היה ללמוד שדוחה את השבת מהלימוד הכללי של 'במועדו' ואפילו בשבת. ומשמעות הסוגיא שגם רפרם מודה שלא היינו לומדים מ'במועדו', שהרי לימוד זה מהני אף לדברים שאינם אסורים ביוה"כ כמו שהוא מלמד על הקרבת התמיד שאין בה איסורים בחול. [אלא שרפרם שם ורב ששת בסוגיין סברו שמה שהוצרכה תורה להתיר ביה"כ הותר

יד. ובדומה מצינו בדבר אברהם ח"א ס"י ז' גבי פרת חטאת.

מכללו בשבת, וזהו גדר מיוחד ללא לימוד טו].
 הר"ש משנ"ץ על התו"כ [אח"מ פרשתא ד' ח'] מבאר את ההו"א והמסקנה: "דהו"א דשילוח השעיר אינה כעבודת טו שאר קרבנות דדוחין שבת, שאפילו ר"ש דמחמיר בשעה"מ יעמד חי' עד שעת וידוי דוידוי מעכב, אבל שילוח לכו"ע לא מעכב. לכך צריך לרבות ששילוחו דוחה שבת והוה דומה לאיברים ופדרים דלא מעכבי ודחו שבת. ומיהו מביאין מירושלמי דוודאי מעכב... וי"ל טעמא דצריך שילוחו ריבוי משום דלאו קדשי מזבח הוא." עכ"ל. מתוך קושייתו עולה שהיה פשוט לו שהוא ככל קרבנות ולכן התקשה מה הצורך בלימוד. ובתירוץ הראשון השווה ממש לאברים ופדרים. אמנם באברים ופדרים עצמם מבארת הגמ' במנחות ד' ע"ב: "שהרי דחתה שחיטה את השבת" כלומר שהם סיוס עבודה שדוחה את השבת. וגם בתירוץ השני דלאו קדשי מזבח ניתן לבאר כוונתו שאינו עולה על המזבח, אך אחר שנלמד מאיש עיתי שווה לכל הקרבנות. אמנם ניתן גם לומר שתירוץ זה חולק וסובר שאינה כלל 'עבודה'.

הגב"א [ד"ה 'עתי אפילו בשבת'] שאל מדוע השילוח דוחה בשבת הרי אינו לעיכובא. ותירץ "והשתא י"ל כיוון דשני שעירים דיוה"כ מעכבין זא"ז... הו"ל שעיר של שם ושל עזאזל כחד וכאילו הן קרבן אחד, ושחיטת שעיר של שם דדחי יוה"כ מהני לשל עזאזל כאילו הוא גופו דנימא כבר דחתה שחיטה את השבת, וכיוון שדחתה כבר אפילו משום חביבה מצווה בשעתה. ככהאי גוונא ראוי לדחות שבת כ"ש שעה עוברת לגמרי כמו שילוח השעיר

שאינ לו תקנה אלא בשעתה ביום הכיפורים דווקא שדוחה שבת." עכ"ל. ולא ברור בדבריו אם דווקא אחרי הלימוד אמר כן או גם לפניו. עכ"פ למדנו מדבריו שהשווה לגמרי לאימורים, וכיון לדברי הר"ש משאנץ, אמנם הפליג לבאר שנחשב כאימורי שעיר הפנימי ממש.

המקד"ד [סימן כ"ד אות ו'] חולק וסובר ששילוח השעיר ניתן לעשותו בלילה, ולכן תמה מדוע דוחה שבת, ותירץ דדוחה שבת בגלל ששילוחו מעכב את הקטרת אימורי חטאת הפנימית. ומבאר עפ"ז מדוע רב ששת הוצרך לבאר את הלימוד של 'עתי' דווקא בחלה מרכיבו על כתפו ולא בדחייה לצוק, שדחייה לצוק אינה מעכבת את הקטרת האימורים רק שילוחו במדבר, ולכן אם לא יהיה שילוח דוחה שבת גם דחייתו לצוק לא תדחה שבת, ומה שהיא דוחה שבת הוא רק מטעם 'חביבה מצווה בשעתה' כיוון שניתנה שבת להדחות אצל שילוח. מדבריו משמע שאין גדר של קרבן בשילוח ובדחיה, אמנם אינו מוכרח לגמרי דעיקר שאלתו כיוון שהניח שניתן גם לשולחו בלילה. [ולול"ד הדברים מתמיהים לומר שדחייתו תחשב חביבה מצווה בשעתה אגב השילוח שהוא עצמו אינו דוחה אלא בגלל הקטרת האימורים, (ומלבד זה גם השילוח גופו אינו מעכב!)]

ג. טומאה

"עתי ואפילו בטומאה, למאי הלכתא אמר רב ששת לומר שאם נטמא משלחו נכנס טמא לעזרה ומשלחו".
 לכאורה אם השילוח היה עבודה לא מובנת שאלת הגמ' 'למאי הלכתא' הלא נצרך

טו. האריך בזה הקהילות יעקב בסימן י"ז.
 טז. שמוזכר 'בעבודת' ותיקונו נראה מוכרח.

מצינו א"כ: שהר"ח ורש"י לשיטתם סברו שאין השילוח עבודה ואינו קרבן, וכך סבר בפשטות המקד"ד.

והר"ש משנץ והגליון בשטמ"ק סוברים שהשילוח הוא 'עבודה', וכן סובר הגב"א שביאר שהוי כהקטרת אימורים.

והגרי"ז בשיטת אביו הר"ח הלוי דעה אמצעית, שנחשב קרבן עד הוידוי, אך השילוח הוא רק מצווה ולא עבודה והופקע ממנו שם קרבן.

(האג"מ, חלק קדשים סי' ט"ז, אומר שפסול בעל מום אינו אלא עד שעת וידוי לר"ש או כפרת דמים לר"י, שהם לעיכובא, אך הדחייה לצוק א"צ להיות בתם ואפשר לקיימה אם הומם ופשט הסוגיא שהעמידה בחילולו על אחר וודאי מדובר בזמן שמעכב]. ובכך מיישב את הגמ' שמעמידה 'עתי אפילו בשבת' בחלה, אף שחלה פסול לקרבן. ופשוט שהני מילי לר"ח, רש"י ותוס', שביארו שדחייתו לצוק זוהי שחיטתו היינו לאיסור שחיטה של 'אותו ואת בנו' ולא לפסול בקדשים. אך לרגמ"ה ושטמ"ק שזוהי הקרבתו וזהו תוכן הלימוד של 'לה', ודאי בעינן תם גם בדחייה, וצריך לחלק בין בע"מ לחולה. [אמנם גם לר"ח ודעימיה יש קצת קושי, שהתירוץ האחרון 'שחט אמו ביה"כ' עוסק בפסול שונה לחלוטין מהפסול של בע"מ ואינו עוסק כלל באותו זמן, דפסול בע"מ עד הוידוי וכאן עסקינן בדחיה].

עפ"י הסבר האג"מ ניתן לומר כגרי"ז שעד הוידוי יש לו 'שם קרבן' שלמדנו מבע"מ, אך אח"כ אין לו כלל דינים רק לקיים מצווה. אמנם הדבר צריך תלמוד אם לסברת הגרי"ז היינו כלל צריכים לימוד עד הוידוי, כיוון שעד אז יש לו שם של קרבן.)

לעצם השילוח שמוטר בטומאה¹, כי עבודה בטומאה נאסרה גם בחוץ. אך נראה שאיסור העבודה בטומאה אינו אלא כשבועותו מטמא הדם והבשר, לכן עבודתו פסולה אך אם טמא עובר באופן שאינו מטמא אין פסול בעצם העבודה. וכן שנינו [זבחים ל"א.] "כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה שהשחיטה כשרה בזרים ובנשים ובעבדים ובטמאים ואפילו בקדשי קדשים ובלבד שלא יהיו טמאים נוגעים בבשר" – א"כ כשהוכשר בזר בעצם כשר גם בטמא. וא"כ בשעיר החי לא שייכא טומאה אלא כשנכנס לעזרה. ועפ"י מובנת שאלת הגמ' 'למאי הילכתא' ולא 'פשיטא'.

בשטמ"ק בכריתות יד. [בהשמטות אות י"ב]: "עתי אפילו בטומאה... גיליון: מהר"י ז"ל מפרש בפרק שני שעירים דאם היה עתי טמא נכנס לעזרה להוציא. וכ"ת למה יכנס יביאו לו בחוץ. ושמא כיוון דכתיב יעמד חי לפני ה' לשלחו צריך שיהיה ביד איש עתי מלפני ה'. א"נ י"ל דאיצטריך לומר אפילו בטומאה שלא תאמר דשילוח השעיר עבודה היא ואין לעשות בטומאה להכי איצטריך להתיר כמו דאיצטריך קרא להתיר זרות. תוס'. "עכ"ל. מפורש בתירוץ השני שהשילוח ביסודו הוא עבודה, ומתאים לשיטת הגליון שהביא השטמ"ק בתמורה. [אמנם תירוץ זה צ"ב, האם זהו הסבר אחר לברייתא ד'איש עתי אפילו בטומאה', וקשה מסוגיין ששאלה 'למאי הילכתא', וכן דבריו צריכים ביאור דתחילת דבריו שאל למה יכנס, ומה תשובה יש בזה? וצ"ב. ובדוחק ניתן לומר שסובר שעיקר השילוח היא ההוצאה מהעזרה ורק היא נחשבת עבודה, ועל כן היה צריך לרבות. (וא"כ מבאר את תשובת הגמ' כראשית דבריו) וצ"ע].

יז. ואין לומר כאן טומאה הותרה בציבור כי ניתן להעמיד כשרק האיש העתי טמא, וכן בטומאות היוצאות מגופו שלא הותרו בציבור.

ג. שיטת הרמב"ם

א. בריש הלכות יוה"כ: ".... ועוד מביאין משל צבור שני שעירי עזים אחד קרב חטאת והוא נשרף והשני שעיר המשתלח. נמצאו כל הבהמות הקרבים ביום זה חמש עשרה שני תמידין ופר ושני אילים ושבעה כבשים כולם עולות ושני שעירים חטאת אחד נעשה בחוץ ונאכל לערב והשני נעשה בפנים ונשרף ופר כהן גדול לחטאת והוא נשרף: " עכ"ל. ולא כלל שעיר המשתלח בכלל ט"ו הבהמות הקרבים. [וכן כתב הלח"מ 'לאפוקי שעה"מ שאינו קרב]. אמנם כאמור לעיל [בדברי הר"ח] אין ללמוד מכך על גדר שעה"מ כי ניתן לבאר שכוונתו שאינו קרב ממש ע"ג מזבח כשאר קרבנות.

ב. כאמור לעיל דעת הרמב"ם בהל' מעה"ק פי"ח הי"א שעד הוידוי יש חיוב על שחיטה בחוץ 'הואיל וראויין לבוא לפני ה', אמנם כאמור שם אין ראייה מכך לענייננו, כיוון ששחיטה בחוץ היא גדר בפ"ע ולולא הלימודים הו"א שאף על קדשי בה"ב יתחייב [דלעניין זה נקראו 'קרבן'].

פרק י"ט ממעה"ק עוסק בהעלאה בחוץ [לעומת פי"ח שעוסק בשחיטה בחוץ] ושם כתב הרמב"ם בהל' ז': "וכן שעיר המשתלח שהקריבו בחוץ אחר שהתודה עליו פטור שנאמר ואל פתח אהל מועד לא יביאנו כל שאינו ראוי לבא אל פתח אהל מועד אין חייבין עליו. " עכ"ל. משמע שקודם הוידוי חייב אף על ההקרבה ד'ראוי לבא אל פתח אהל מועד', ולפי זה מעשה השילוח הוא כעין 'הקרבה' ועל כן נחשב ראוי להעלאה, אלא שאחר הוידוי חסר בו 'אל פתח אה"מ' ויצא מכלל איסור העלאה בחוץ, כמו לעניין שחיטה.

ובמקד"ד סימן כ"ז אות ד' תמה [על המנ"ח – אך סו"ס כך עולה מהרמב"ם]: "אבל על העלאה דבעינן ג"כ שמה שמעלה יהיה ראוי להעלאה ...א"כ בשעיר המשתלח אף אם העלה מאימוריו כיוון דאין בו הקרבה הוי כמו מעלה מבשרו [בחטאת] דפטור... " עכ"ל. פשוט היה למקד"ד שאין שילוחו 'הקרבה'. [ובספר שמועות חיים הראה לרש"י בזבחים ק"ח, שג"כ מיעט העלאה ממיעוט של שחיטה, ולא ממה שאין ראוי להעלאה]. אמנם ברמב"ם משמע [כמנ"ח] שחייב על העלאה. ודברי הרמב"ם עולין מהמשנה ריש פרת חטאת [זבחים קי"ב]. "פרת חטאת ששרפה חוץ מגתה וכן שעיר המשתלח שהקריב בחוץ פטור", [וע' במרכה"מ פי"ח הי"א (ד"ה 'וכדי') שציין שהרמב"ם גרס 'כגירסא ששרפה' (שגם הובאה בתוס'), ואחרים גרסו 'ששחטה']. חידוש שמענו כאן שאף שאינו ראוי להעלאה על המזבח וכל 'הקרבתו' היא בחוץ, יהיה חייב על העלאה בחוץ כיון שקרינן ביה 'אל פתח אה"מ', היינו כיוון שבסדר עבודתו הוא נזקק להיות בפנים. [ובדעת רש"י הנ"ל קשיא טפי, דמשמע שסובר שאין שילוחו עבודה]. מאידך ההשוואה לפרת חטאת לכאורה מלמדת, שיש העלאה בחוץ גם למה שאינו קרב. [אמנם היא גופא סוגיא אם לפרת חטאת יש גדר 'קרבן' בשחיטתה ושריפתה"י].

ג. בפ"ה מהל' עיר"כ הי"ז: "המום פוסל בשעיר המשתלח, אפילו מום עובר. וכן אם נעשה מחוסר זמן נפסל, כגון שנשחטה אמו לחולה ביום הכפורים, שדחייתו לעזאזל היא שחיטתו", עכ"ל. לא חילק הרמב"ם בין הזמנים השונים. [ויש לציין שהרמב"ם לא פסק דבר במחלוקת ר' יהודה ור"ש עד מתי

יח. חיי' הרי"ז הלוי פי"ד ממעה"ק הי"א ד"ה 'והנה', ניות ברמה אי עמי ס"ז ואילך.

מ'יעמד חי'.

המנ"ח [סי' רפ"ו ו'] מדייק, מדהוצרך הרמב"ם ללימוד, דלא דמי לקרבנות, ועפ"י זה מבאר שלכן הרמב"ם לא פסל מחוסר אבר פנימי שפסול מדין 'תמים'.

אמנם הפר"ח במים חיים כתב: "וכדומה לי שרבינו למד פיסול הטריפות אחר שנקבעו השעירים מדין מום, ומסברתו אסמכיה אקרא ד'יעמד חי' וכן דרכו בכמה מקומות מזה החיבור כך נ"ל ודו"ק." עכ"ל. א"כ הלימוד מבע"מ ומחו"ז החזיר את השעיר לכלל כל דיני הקרבנות. [ניתכן שהלימוד של מחו"ז נצרך רק לדין שחיטה שבו ולא לדין פסול].

ד. נפ"מ נוספות להגדרת שעה"מ.

א. הגבורת ארי [מ"א: ד"ה 'בראש השעיר'] תמה: "האיך קשרו לשון בראשו של זה ובין קרניו של חברו הא עביד עבודה בקדשים." ובהמשך הדברים כתב שם: "ואין לומר כיוון דשעיר המשתלח לא חזי למזבח דין קדשי בה"ב עליו דאין אסורין בגיזה ועבודה אלא מדרבנן... דהא וודאי מהאי טעמא דאינו ראוי להקרבה לאחר הגרלה אין דינו כקדשי בה"ב, אלא דמי לקדשי מזבח שקדם הקדשן למומן דאסורין בגיזה ועבודה אפילו לאחר פדיונם מן התורה כדאמר התם בפ"ב דבכורות." עכ"ל. מדבריו עולה שאף שסובר שאין שילוחו 'עבודה' ואינו נחשב 'קרבן' לא הפך להיות קבה"ב. ונראה שכ"ש לענין פדיון דדינו כקדשי מזבח כי קדושתו קדושת הגוף מלכתחילה, ובוודאי לא פקע במה שמיועד לשילוח ולא להקרבה [קדשי בה"ב דכל קדושתם אינה

'יעמד חי' לעיכובא כדתמה בליקוטי הלכות פרק ד' אות מ']. כמו כן לא ביאר הרמב"ם מדוע המום פוסל, וסיים ההלכה 'שדחייתו לצוק זוהי שחיטתו', ולא ברור אי קאי על כל ההלכה, דהיינו שנותן טעם מדוע יש בו פסולין אלו, או רק על הדין של נשחטה אמו, דהוי כשחיטה (כדעת הר"ח). עוד יש לציין שהרמב"ם השמיט התירוצים כגון שחיללו על בע"מ או על מחו"ז, ומובן עפ"י גירסת הרגמ"ה והשטמ"ק שתירוצים אלו נדחו כיוון דבעי להיות 'ראוי להגרלה' במעשה הקדשתו ונכנס תחת הראשון [פסול עצמי ולא בגלל שאיננו יודעים כרש"י ור"ח].

הרמב"ם הוסיף 'אפילו מום עובר' והקשה בחדסד לאברהם, דהלימוד בסוגיין 'אשה לה' נאמר במום קבוע בספר ויקרא [כ"ב כ"ב], אך מום עובר נלמד מהפסוק "לא תזבח לה"א שור ושה אשר יהיה בו מום" שהוא בדברים [י"ז, א'], ואף שהביא סמך לדבריו מסוגיתנו אך ס"ס מהיכן נלמד? ובהר המוריה כתב "דומיא דשאר קדשים". לפ"ז הרמב"ם למד ממום קבוע למום עובר וא"כ צ"ב אם למד כן גם לשאר פסולי הקרבן.

ד. בהלכה י"ח שם כתב הרמב"ם: "היה טריפה פסול שנאמר 'יעמד חי'." מקור לימוד הרמב"ם נעלם מעינינו, ובנו"כ דנו מדוע לא הביא את הלימוד של הגמ' בחולין י"א "דאין הגורל קובע אלא בראוי לה", וביאר המל"מ שלימוד הרמב"ם נצרך אחר ההגרלה. ועוד ביארו הנו"כ שהגמ' בחולין באה ללמד גם למ"ד 'טריפה חיה' יט או ביותרת². אמנם אכתי קשיא מנא ליה ללמוד

יט. מים חיים.

כ. רע"א דו"ח תניינא הובא בספר ליקוטים בפרנקל.

אלא קדושת דמים נפדין אף בלי מום], ועל כן תמה הרש"ש בסוגיין על הרע"א שמשמעות דבריו שיש פדיון לשעיר המשתלח טריפה כ"א.

ב. בפרק שילוח הקן [חולין דף ק"מ]. דנה הגמ' אם עוף טמא קרוי 'ציפור', ושם: "תא שמע 'שתי צפרים חיות' מאי חיות לאו 'שחיות בפין', מכלל דאיכא דלאו 'שחיות בפין'... תא שמע מסיפא: 'טהורות' מכלל דאיכא טמאות. לא מכלל דאיכא טרפות. טרפות מ'חיות' נפקא. הניחא למאן דאמר טרפה חיה אלא למ"ד טרפה אינה חיה מאי איכא למימר. ועוד בין למ"ד טרפה חיה בין למ"ד אינה חיה מדתנא דבי ר' ישמעאל נפקא, דתנא דבי רבי ישמעאל: נאמר מכשיר ומכפר בפנים ונאמר מכשיר ומכפר בחוץ, מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר אף מכשיר ומכפר האמור בחוץ עשה בו מכשיר כמכפר." ומפרש רש"י: "מכפר בחוץ – שעיר המשתלח...שעה"מ דאסור במום^כ דבעי ראוי לשם שבאיזה שיפול הגורל לשם יהיה ראוי למזבח" עכ"ל.

ובהמשך הגמ': "אלא אמר רב נחמן בר יצחק למעוטי צפורי עיר הנדחת". ובתוד"ה 'למיעוטי' [והובאו דבריו בראשונים שם]: "תימה הא נמי נפקא מדתנא דבי ר' ישמעאל דכיון דאסורין בהנאה לא קרינן ביה 'משקה בני ישראל'". משמע דפשיטא לתוס' [ולראשונים שהביאוהו] ששעיר המשתלח

נאסר ככל קרבנות 'ממשקה בני'. [וגם בתירוצו לא חזר בו אלא שאמר שלא נאסרו מ'משקה בני' אלא בדבר שלא היה לו שעת הכושר^כ]. אמנם לשיטת רש"י לעיל שלומדים ממה שנאסרו קודם הגורל מובן שגם נאסר 'ממשקה בני' כי בעינן ראוי לשם.

בהעמק דבר עה"פ 'יעמד חי', ובבית הלוי ח"א סימן מ"ג, ביארו שלדעת הרמב"ם שצריך לימוד אחר הגרלה מ'יעמד חי' [וא"כ אין דיני טריפה כשאר קרבנות], יש לבאר שאין פסול 'ממשקה בני' בשעיר המשתלח אחר הגרלה ולכן לא למדו מדתנא דבי ר' ישמעאל. אמנם בהמשך הדברים דוחה הבית הלוי הוכחה זו מהסוגיא כי יתכן ש'מכפר בחוץ' כולל גם עגלה ערופה שבה וודאי לא נאמר 'ממשקה בני'.

ג. בזבחים דף ע': "...עגלה ערופה טהורה היא... דאמרי דבי ר' ינאי כפרה כתיב בה כקדשים". במנ"ח מצוה קפ"ה ובש"ת אחיעזר [יו"ד סי' ז'] נקטו בפשטות שגם שעה"מ שנדחה בצוק טהור מטומאת נבילה^כ, וסברתם מפורשת שהיא משום שיש כאן גדר קדשים ולא רק מצווה להורגם כמו בשור הנסקל. אמנם מהשוואתו לעגלה ערופה שנאמר בה 'כפרה כקדשים' משמע שאינו תלוי אם דחייה לצוק היא עבודה, ואם לשעה"מ יש גדר של קרבן. [והמנ"ח בסימן רפ"ו הנ"ל סבר שאין גדר קרבן לשעה"מ].

כא. ובהערות הרי"ד אילן על הר"ח ד' ס"ג: הע' 15 מבאר את הרע"א שאומר שבפסול טריפות יהיה פדיון כיוון שהוא כקדושת בה"ב. ולא זכיתי להבין דהא קדשי בה"ב אינן צריכים טריפות כדי לפדותן.

כב. ומשמע שפסול טריפה נלמד מבעל מום וצ"ב.

כג. וברש"ש שם תמה מתוד"ה כתב מנחות ו. וכן נשאר בצ"ע בגליון השי"ס במנחות שם.

כד. ובקומץ המנחה סו"ס קפ"ו אף סבר להתיר באכילה.

האיסור הוא במעשה שחיטה ולא ב'קיום דין'. [אלא אם נאמר שזה גופו נלמד שיש כאן איסור או"ב – כרגמ"ה הנ"ל].

ד. בר' ס"ד: על המשנה "מת אחד מהם אם עד שלא הגריל מת יקח זוג לשני ואם משהגריל מת יביא זוג אחר ויגריל עליהם בתחילה ויאמר אם של שם מת זה שעלה עליו הגורל לשם יתקיים תחתיו ואם של עזאזל מת זה שעלה עליו הגורל לעזאזל יתקיים תחתיו והשני ירעה עד שיסתאב", "אמר רב שני שבזוג ראשון יקרב שני שבזוג שני ירעה רבי יוחנן אמר שני שבזוג ראשון ירעה שני שבזוג שני יקרב במאי קא מיפלגי רב סבר בעלי חיים אינן נידחין ורבי יוחנן סבר בעלי חיים נידחין וכו'". ובביאור הסברא דאין בע"ח נדחין [וכך פסק הרמב"ם בכ"מ], ביאר הקדוש הגר"מ זעמבא הי"ד בספרו זרע אברהם סי' כ' (ס"ק כ"ח): 'דאין העניין דהחיות מסלק הדיחוי רק הוא סימן בקרבנות דכל שהוא בחיים וליכא תורת קרבן עדין ליכא פסול דיחוי...'. ולפי"ז צ"ב מדוע בשעה"מ סובר רב שאין בע"ח נדחין הא עבודתו בחיותו. ובשלמא אם נאמר דהוא בגדר קרבן י"ל דעד הוידוי אכתי ליכא עליו תורת קרבן לגמרי דלא נעשתה בו העבודה כשאר הקרבנות. אך אם אינו אלא מצוות דחיה בעלמא קשה מדוע לא יהיה בו דיחוי? [ולאידך גיסא אי אין דיחוי במצוות כלל לא שייך דיחוי הכא].

ה. סיכום

לכאורה עיקר השאלה היא אם מעשה השילוח והדחיה יש להן גדר של 'עבודה' כעין הקרבה, ואם כן מסתברא שיהיה שם

אמנם בשו"ת שרידי אש [ח"א סי' נ"ג] מסיק אליבא דר"ת הנ"ל שיש גברי קרבן לשעה"מ ולכן פשוט לו שאין בו טומאת נבילה.

הגרי"ז בזבחים ס"ח כתב: 'והיה נראה באמת דחלוק דין דחייתו לצוק מהא דעריפה בעגלה ערופה, דהא דדחייתו לצוק היא שחיטתו אין הביאור דשם שחיטה עליה, ועיקר דינו שע"י שמצותו הדחיה, קיום דינו הוא במקום שחיטתו, וא"כ י"ל דמהני רק לענין אותו ואת בנו, אבל לטהרו מידי נבילה אפשר דצריך שחיטה, או דין מעשה וכדלקמן, מה שאין כן בעגלה ערופה יסוד דינה הוא מעשה עריפה, וכדחזינן דלר"מ עריפה מטהרת גם בחולין, מה שלא שייך כלל בדחיה לצוק, וכיון דדינה הוא דין מעשה עריפה שייכא בלטהר מידי נבילה, וי"ל גם להיפך, ולענין אותו ואת בנו לא שייך בעריפה וצריך שחיטה: "עכ"ל. לדבריו כיוון שאין כאן מעשה מסויים אלא רק שילוחו במדבר שנעשה ע"י דחייתו אין כאן 'דין מעשה'. וסברה זו לכאורה תתכן אף אם היינו אומרים שיש לשעה"מ גדר קרבן, ואף אם שילוחו 'עבודה', סו"ס זהו 'קיום דין' ולא 'דין מעשה' כ"י. אמנם יש לבאר החילוק בין 'אותו ואת בנו' שהוא ב'קיום דין', לבין היתר נבילה שהוא ב'דין מעשה'. ועל חילוק זה גופו חלקו המנ"ח, האחיעזר והשרידי אש. ובשלמא אם נאמר ש'אותו ואת בנו' הוא פסול בקרבן ללא יחס לעצם מעשה השחיטה ניתן לבאר ש'דחייתו לצוק זוהי שחיטתו' נאמר רק כהסברה שיש כאן 'עבודה', אך אם נאמר שאינו קרבן [כשיטת הגרי"ז לעיל] החילוק לא מבואר דסו"ס

כה. הע' הר"י סולברג: אולי הגרי"ז לשיטתו שהכהן הגדול הוא עושה מעשה השילוח וכמו שנכתב במאמר על ההמתנה בעבודת הכהן גדול לקמן, ולכן מה שנשאר לאיש עיתי לעשות אינו אלא קיום דין ולא מעשה.

קרבן – כפשט הסוגיא בחולין י"א – וכך משמע מהרגמ"ה והשטמ"ק בתמורה, ולכן התירושים הראשונים שסברו שניתן להחל קדושה על בע"מ ומחו"ז נדחו לשיטתם.

בנקודה זו גופא מתבררת שיטת רש"י והר"ח שביארו את 'אין הגורל קובע אלא בראוי לשם' רק מחמת שאיננו יודעים מי יהיה לשם, ומשמעות הדבר ששעיר המשתלח מצד עצמו לא צריך להיות 'ראוי לשם', אלא שסו"ס א"צ בלימודים. ולכן סברו שהתירושים הראשונים בתמורה לא נדחו, והיה אפשר להחל שם שעיר המשתלח על בע"מ לולא הלימוד. משמעות הדבר שלשעיר המשתלח אין שם של 'קרבן' מלכתחילה, וע"כ מסתבר שגם לשילווח אין שם של 'עבודה'. ולכן לגירסתם [וכדביאר הר"ח] 'דחייתו לצוק זוהי שחיטתו', אינה שייכת ללימוד מלה' אלא סברה בפ"ע, והיא שווה בכל מי שנעשית מצוותו – וכהבנת הר"מ מפונטיז' בתוס'.

לשיטתם נראה שהלימודים לפסול מחו"ז ובע"מ הם גדרים מיוחדים, אך שאר פסולי קרבן לא יהיו בהם, וכהבנת ההעמק דבר והבית הלוי שדייקו מהסוגיא בחולין ק"מ שאיסורי הנאה כשרים לשעה"מ. [וכן יל"ע אם להשוות שעה"מ לעגלה ערופה לעניין טומאת נבילה].

אמנם לעניין גיזה ועבודה וכן לעניין פדיון לכאורה אף אם נאמר ששעה"מ אינו כקרבן, אך גם אינו כקדשי בה"ב כיוון שהוקדש לעבודתו ולא לדמיו, ועד שלא נגמרה מצוותו בקדושתו הוא קיים.

הגרי"ז בשם אביו הר"ח הלוי סלל דרך ביניים, שעד הוידוי יש לו שם של קרבן ואח"כ פקע ממנו שם של קרבן ויש בו רק מצוות שילווח. ותורף העניין למד מדעת הרמב"ם לעניין שחוט חוץ שעד הוידוי

של קרבן על שעיר המשתלח, וכל דיני קרבן עליו. וכך נבאר לדעת ר"ת בספר הישר שהשווה לשחיטת העולה, הרגמ"ה והגליון בשטמ"ק בתמורה, שביארו שדחייתו לצוק היא 'הקרבה' [עכ"פ אחרי הלימוד], וכן לדעת הר"ש משאנץ [עכ"פ בתי' הראשון] ש'עתי אפילו בשבת' כיוון שהוא בכלל עבודה, ולדעת השטמ"ק בכריתות שהיתר טומאה נצרך בגלל ששילווח השעיר היא עבודה. גם הגבו"א הסיק שהיתר לשלח בשבת הוא כעין הקטרת אימורים ומשמעות הדבר לכאורה שיש כאן עבודה ולא רק מצווה. [אמנם אין הכרח כי עיקר העניין הוא חביבה מצוה בשעתה, שעיקרה דוחה שבת, וניתן להשוות גם לשריפת פר ושעיר הפנימי שלכאורה אינה עבודה ודוחה].

אם נבאר כך, פסול בע"מ ומחו"ז אינם לימודים עצמאיים אלא מלמדים על כל המהות של שעיר המשתלח שהוא בעצם ככל הקרבנות, ולפי"ז יהיה פסול באיסורי הנאה – וכך היה פשוט לתוס' ולראשונים בחולין ק"מ. וכך ניתן לדייק מהרמב"ם שלא נקט בלימודים מפורשים, והוסיף 'מום עובר' – וביארו הר המוריה 'כשאר הקדשים'. מאידך הצורך של הרמב"ם ללמוד פסול טריפה מ'יעמד חי' לכאורה מורה שאינו קרבן וצריך לימוד לכל דבר לגופו – וכך דייק המנ"ח, אמנם ה'מים חיים' ביאר שזה רק מליצת לשון ועיקרו כשאר קדשים.

להבנה זו ששעה"מ כשאר קרבנות מובן גם החיוב על העלאה בחוץ כמדויק במשנה וברמב"ם, ולא רק על שחיטה בחוץ.

[ומסתברא להבנה זו שלא יהיה טמא בטומאת נבילה כמליקת עוף וככל קדשים שנעשית בהם מצווה].

לפי"ז 'אין הגורל קובע אלא בראוי לשם' ניתן לבארו כפסול עצמי [גם לולא הלימודים] כיוון שיש בו גדר מסוים של

נראה שהדעה שהובאה באב"ע על ויקרא, וברשב"א בשבועות שהשילוח הוא קרבן לה' סוברת שיש כאן שם של קרבן ממש. ובדעת האב"ע והרמב"ן עה"ת, הרשב"א ותורא"ש בשבועות אין גדר של קרבן לשעה"מ ולכאורה סברו כר"ח וכרש"י. אמנם יתכן לומר שאף שאין גדר קרבן לעניין אופי הכפרה אך סו"ס כל הנעשה בו נחשב 'עבודה' ו'קרבן' לדיניו השונים.

חייב ואח"כ פטור, אף שהגרי"ז עצמו דחה ראיה זו, כיוון שלעניין שח"ח לא תליא בשם 'קרבן' אלא ב'אל פתח אהל מועד' ו'לפני' ה'. ולשיטתו לכאורה עיקר עבודת שעיר המשתלח שעל שמה נקרא 'קרבן' הוא ה'וידוי', ולא השילוח. [ובאג"מ כתב לעניין מום שאחרי הוידוי לא אכפת לך במום כי השילוח לא מעכב – על הצד שאינו עבודה].